

УДК: 894.341.

К. АСАНАЛИЕВДИН ПОСТСОВЕТТИК МЕЗГИЛДЕГИ АДАБИЙ-СЫНЧЫЛЫК КӨЗ КАРАШТАРЫ

Келдибай кызы Майрамкан - Ф.и.к., доцент ОшМПУ
mairam.84@mail.ru

ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ К. АСАНАЛИЕВА В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

Келдибай кызы Майрамкан – к.ф.н., доцент ОшМГУ
mairam.84@mail.ru

LITERARY AND CRITICAL VIEWS OF K. ASANALIEV IN THE POST-SOVIET PERIOD

Аннотация. Аталган макалада К. Асаналиевдин адабий-сынчылык ишмердигин иликтөөгө алуу менен бирге андагы идеялык-эстетикалык критерийлердин наркы канчалык, өзгөчөлүгү кандай, жалпы окурмандарга сынчы кандай таасир калтырды деген маселелер иликтөөгө алынды. К. Асаналиевдин постсоветтик мезгилдеги адабий-сынчылык көз караштарын Т. Касымбековдун романдарын талдаган илимий макалалары аркылуу ачып берүүгө аракет кылдык. Улуттук адабият таануу илимибиздин жана адабий сыныбыздын корифейлеринин бири болгон Кенешбек Асаналиев учурунда адабий процессте болуп жаткан бардык жаңылыктарга өз көз карашын билдирип, жазуучу менен окурмандын ортосунда көпүрө болуп, чыгармалардын көркөм-эстетикалык, жанрдык табиятын изилдеп келген.

Мында илимпоз-сынчылык Кыргыз Республикасынын баатыры Төлөгөн Касымбековдун тетралогия тибинде жазылган романдары тууралуу К. Асаналиевдин жогору баалаган ой-пикирлери менен бирге кийинки эки китебине («Баскын», «Кыргын») берген баасы, көз карашы бир түрдүү эмес экендигин белгиледик. Анткени, «Сынган кылыч» романындагы айрым эпизоддор кийинки романдарына көчүрүлүп берилиши сынчыны канааттандырган эмес. Ошол көчмө эпизоддор тууралуу сөз кылганын белгилеп, ой-жыйынтыктарды чыгардык.

Ачкыч сөздөр: адабий сын, адабий процесс, көз караш, адабият таануу, постсоветтик мезгил, роман, жанр, сынчы.

Аннотация. В данной статье, наряду с исследованием литературно-критической деятельности К. Асаналиева, были рассмотрены вопросы о том, какова ценность идейно-эстетических критериев, какова их специфика, как критик произвел впечатление на читателей в целом. Литературно-критические взгляды К. Асаналиева в постсоветский период мы попытались раскрыть роман Т. Касымбекова через его анализируемые научные статьи. Будучи одним из корифеев национального литературоведения и литературной критики, Кенешбек Асаналиев в свое время высказывал свое видение всех новшеств, происходящих в литературном процессе, был мостом между писателем и читателем, исследовал художественно-эстетическую, жанровую природу произведений. Здесь ученый-критик рассказывает о романах Героя Кыргызской Республики Толегена Касымбекова, написанных в жанре тетралогии. Вместе с высоко оцененными отзывами Асаналиева о двух последующих книгах («Баскын», «Кыргын») мы отмечаем неоднозначность оценок и взглядов. В конце концов, критик не была удовлетворена тем, что некоторые эпизоды из романа «Сломанный меч» были перенесены в более поздние романы. Мы сделали выводы, отметив, что речь идет об этих портативных эпизодах.

Ключевые слова: литературная критика, литературный процесс, точка зрения, литературоведение, постсоветский период, роман, жанр, критик.

Annotation. *In this article, along with a study of Asanaliev's literary and critical activities, questions were considered about the value of ideological and aesthetic criteria, their specifics, and how the critic impressed readers in general. K. Asanaliev's literary and critical views in the post-Soviet period. We tried to reveal Kasymbekov's Novel through his analyzed scientific articles. Being one of the luminaries of National literary criticism and literary criticism, Keneshbek Asanaliev at one time expressed his vision of all the innovations taking place in the literary process, was a bridge between writer and reader, explored the artistic, aesthetic, genre nature of works. Here, the academic critic talks about the novels of the Hero of the Kyrgyz Republic Tulegen Kasymbekov, written in the genre of tetralogy. Together with Asanaliev's highly appreciated reviews of two subsequent books ("Baskyn", "massacre") We note the ambiguity of assessments and views. In the end, the critics were not satisfied with the fact that some episodes from the novel "The Broken Sword" were transferred to later novels. We drew conclusions by noting that we are talking about these portable episodes.*

Keywords: *literary criticism, literary process, point of view, literary criticism, post-Soviet period, novel, genre, critic.*

К. Асаналиев өзүнүн узак жылдык илимий-сынчылык ишмердигинде ар убакта тыкандык менен ар бир макаласын темасынан тартып, композициялык курулушуна чейин уюштуруп, теориялык жактан бышыктап жазып келди. Ал адабияттын өнүгүү жолундагы эн маанилүү чыгармаларына, көрүнүктүү өкүлдөрүнө кайрылган. Мисалы, Кыргызстан Эл жазуучусу, Токтогул атындагы Мамлекеттик сыйлыктын лауреаты, Кыргыз Республикасынын Баатыры Төлөгөн Касымбековдун тетралогия тибинде жазылган «Сынган кылыч», «Келкел», «Баскын», «Кыргын» романдары жөнүндө кадимки улуу Белинскийдин Пушкин жөнүндөгү макалаларынын салтына салып, цикл түрүндө бир нече макала жазган.

Роман тетралогиянын биринчи, экинчи китеби тууралуу жогору баа берген К. Асаналиевдин ой-пикирлери жарыяланган китептеринде орун алып келген. Ал эми кийинки эки китепте («Баскын», «Кыргын») анын көз карашы бир түрдүү эмес.

Төлөгөн Касымбековдун «Сынган кылыч» романынын жазылыш тарыхынан көрүнгөндөй, ал бир топ татаал жолду басып өтүп гана жалпы элдик жогорку баага арзыган. Адегенде бир катар катуу сындар айтылып, кайрадан редакциядан өтүп, орусчага которулган соң, борбордук адабиятчылардын жакшы пикирлерине арзыган.

Ал эми «Келкел» романы боюнча жүргүзүлгөн талкууда ошол кездеги Кыргызстан Жазуучулар Союзунун секретарларынын бири Ж. Мамытов романдан «пантүркизм» идеясына карата өз көз карашын билдирип, авторду бир топ бушайман кылган. Ошондой эле мурда «Сынган кылычты» коргоп жүргөн Т. Аскарров «Келкел» романына мындай пикир айткан: «Биздин улуу Токтогул акыныбыз начар, а түштүк кыргыздын чоң феодалы Курманжан датка өтө макталган. Биздин улуу жердешибиз М.В. Фрунзе начар, а Мадаминбек өтө макталган» [4. Рухту көтөргөн улуу сөз, 439-б]. Ушундай идеологиялык күнөө коюлгандан кийин Т. Касымбеков романды орус тилине которуп, СССР Жазуучулар Союзуна жөнөтөт. Ал жерде кыргыз адабиятын мыкты билген Л. Лебедева «Бул кол жазмада эч кандай советтик идеологияга каршы турган эч нерсе жок», - деп чечим чыгарып, «Келкел» романы жергиликтүү басмадан жарык көрөт.

Бул роман жөнүндө «Сынган кылычка» караганда сын-макалалар анча көп жазылган эмес. Болгону бир-эки көз караштар гана бар. Ошол көз караштарга кайрыла турган болсок, К. Асаналиевдин «Келкел» романына байланышкан чыр-чатактардын баарына күбө болуп жүргөнүн байкайбыз.

Сынчынын «Ар нерсени атынан атасак» аттуу макаласынын башында кайра куруу жана коомдук демократташтыруу доорундагы көркөм адабиятка мамиле туурасында кеп козгойт. Ошол тушта мурдагы мезгилдегидей көркөмдүгү начар чыгармаларды саясий темага байланыштырып, кызыл кекиртектик жана демагогдук кылган авторлорду айыптайт. Ошолордун айынан «Сынган кылыч» сыяктуу чыгармалардын жолу тосулуп, басмадан чыкпай калган учурларды өкүнүү менен белгилеп, «Келкелдин» жарык көрүшүн сынчы

адабий турмуштагы маанилүү окуя деп эсептейт: «Бул көп каармандуу, көп пландуу чыгарма. Мезгил аралыгы боюнча ал узак убакытты өз ичине камтыйт. 1860-жылдан тартып «Октябрь» революциясынын жеңишине чейин. Көрүнүп тургандай, роман кыргыз элинин тарыхый тагдырындагы эң бир маанилүү, эң бир орчундуу этаптык окуяларды көркөм чагылдырат» [3]

Чыгармада негизги каармандар тууралуу сөз салганда, Курманжан датканын образына өзгөчө көңүл бурат. «Кыргыз элинин тарыхында татаал, карама-каршылыктуу инсандар көп болгон. Ошондой фигуралардын бири – Курманжан датка. Автор бул инсанга өзгөчө маани берип, аны өз мезгилинин көрүнүктүү адамы катары көтөрүп чыгат.

Көтөрүп чыгуу – Курманжандын даткалыгы үчүн эмес, Курманжан аркылуу кыргыз элинин Кокон хандыгына жана Россияга болгон татаал мамилесин ачып көрсөтүү үчүн. Натыйжада Курманжан өзүнүн бүткүл адамдык касиет-сапаты менен көз алдыга тартылат... Өзүнүн көзүнчө уулу Камчыбекти дарга асышат. Курманжан бул трагедияны кайраттуулук, сабырдуулук менен тосот. Ушул окуядан улам, Курманжандын оруска болгон мамилеси бийик драмалык кырдаалдарда ачылат. Бирок, мына дал ушул жерде ал өзүнүн инсандык акылмандуулугун көрсөтөт. Кокон хандыгына эмес, орус администрациясына ориентация жасоо кыргыз элинин тарыхый тагдырына, келечегине эң туура экенин түшүнөт» [3]

Ошондой эле романда карама-каршылыктуулугу, татаалдыгы менен айырмаланган каармандардын бири корбашы Мадаминбек. К. Асаналиев бул образдын да табиятын туура түшүнүп, туура баа берген: «Өзгөчө Мадаминбектин ойгонушу, көзүнүн ачылышы күчтүү эмоция менен сүрөттөлгөн. Мында, полководец М.В. Фрунзе менен Мадаминбек бетме-бет кездешет. Бул жолугушууга куралсыз келген командири өз өмүрү коркунучта экенин, кантсе да басмачыга баратканын жакшы түшүнүп билген. Бирок, иштин кандай чечилерине, Мадаминбекке көрсөткөн ишеним эмне менен бүтөөрүнө көзү жеткен. Дал М.В. Фрунзе күткөндөй Мадаминбек дагы ишенимге ишеним менен, актыкка актык менен жооп берет. Чынында Мадаминбектин трагедиялуу өлүмү да ушу ак ниет, ишенимди актоонун жыйынтыгы болду» [3].

Романда Алымбек датка, Жангарач, Курманжан датка, М.В. Фрунзе, Токтогул Сатылганов, Мадаминбек сыяктуу тарыхый инсандар орун алган. Ага карата профессор О. Ибрагимов айрым ой-пикирлерин ортого салып, адегенде эле чыгарманын маанилүү темага арналганын мындайча мүнөздөйт:

«Келкел» көп пландуу, көп темалуу, көп каармандуу, бир четинен карасаң, экинчи чети көз талытып, бир тарабын камтысаң, экинчи тарабы көңүлдөн сырткары калган, айтор, деңиз сыңары кеңирсип жаткан көркөм бир дүйнө» [4. Рухту көтөргөн улуу сөз, 254]. «Келкелде» Кыргызстандын мурдагы доору жана граждандык согуш учуру сүрөттөлөт. «Касымбеков белгилүү даткайымдын адамдык турпатын, саясий көз караштары ар түрдүү мифтерден, легендалардан арылтып, конкреттүү тарыхый ишмердин образын түзүүгө көп күчүн жумшаптыр, - дейт О. Ибрагимов, - натыйжада Курманжан биздин көз алдыбызга бирде тарыхый туюктан жол таппай, карайлаган эл көсөмү, бирде Россия империясынын кыскагын, зомбулугун басаңдатыш үчүн ортого түшкөн, падышанын алысты көздөгөн империялык стратегиясын боолгологон лидер, бирде саясий максат, үмүт-мүдөөлөрү үчүн өз баласынын асылганын, өз журтунун кырылганын ичинен кан кетип карап отурган трагедиялуу ишмер, журттун энеси болуп көрүнөт» [255].

Ошондой эле О.Ибрагимов Мадаминбекти М. Шолоховдун «Тынч Дон» эпопеясындагы Григорий Мелеховдун тагдырына окшоштурат. «Бирок, - дейт О. Ибрагимов, - Мадаминбектин образы, көркөмдүк күчү, психологиялык тереңдиги жагынан Курманжан датка менен Токтогулдун образына жете бербейт. Ошого карабастан бул кейипкер окурмандын оюнан далайга чейин кетпейт, басмачылар жөнүндөгү маалыматтарды, мүнөздөмөлөрдү толуктайт» [6. 258]

Жалпысынан алганда романга оң баа берүү менен бирге О. Ибрагимов төмөндөгүдөй сын пикирин айтат: «Келкелде» каармандарды типтештирүү маселеси, окуялар арасындагы өз ара байланышуу жолу, адабий тил менен тарыхый стилизациянын ортосундагы

эстетикалык гармонияны сактоо, экзотикага кызыкпоо, маанисиз, чыгарманын негизги максаты үчүн керексиз сүрөттөөдөн качуу, башкача айтканда, көлөмгө кызыкпоо жана башка маселелер романда дайыма эле ойдогудай чечиле бербеген» [6. 260].

Ал эми К. Асаналиев «Постсоветтик доор» жана «Адабий тагдыр» аттуу эки макаласын Т.Касымбековдун «Баскын» жана «Кыргын» романдарына арнаган.

«Баскын» жөнүндө сөз баштап, бул романда өткөн турмуш темасын чагылдыруунун маани-маңызын мындайча далилдейт: «Өткөн тарыхый окуялардын сабактарынан чыгарылган жыйынтык көркөм синтез бүгүнкү күндүн проблемасына иштебесе.ю андай көркөм чыгарманын, дегеле андагы сүрөттөлгөн персонаждардын хан болобу, ханышабы, падышабы, же баатырбы, айтор, ким гана болбосун баары бир баасы тыйынга турбайт» [1]

Бул романда аты эле айтып тургандай, кыргыз жерине орус колонизаторлорунун келиши чагылдырылат. «Сынган кылыч» романында жазуучу түштүк Кыргызстандын Россияга каратылышын сүрөттөсө, «Баскында» түндүк Кыргызстан тууралуу баяндалат. Чыгарманын берилиши боюнча, бул жакты багындырыш падыша өкмөтүнө анчалык деле көп кыйынчылык алып келген жок: «Демек, романдын сюжеттик негизинде эң биринчи иретте кыргыз-орус мамилеси жатат. Орус адамынын кыргыз жерине келиши, ал кантип келди, бул өзүнчө маселе, бирок, келишинин өзү кандай тарыхый мааниси бар экени бүгүнкү кыргыз чындыгынан өзүнөн өзү эле айтпаса да түшүнүктүү болуп турат.

Дал ушул тарыхый кырдаал романдын көрсөтүүсү боюнча Шабдан менен Байтиктин тагдырына туура келиптир» [2]. Байтик менен Шабдан орус колонизаторлоруна ак ниет менен кызмат кылат. Жада калса, орус төрөлөрүнө ылайыктап, «Шаби» деп жарым орусча да аталып калат. Бул өзү орус армиясында кызмат кылган кыргыз. Демек, анын жан дүйнөсүндө эки башка сезим жашайт: бирөө – кыргыз экендиги, бирок, өз улутуна боору оорубай койбостугу, экинчиден, орус чинин алып жүргөн офицер – бийликтин тапшырмасын аткарбай коё албастыгы. Ошондуктан, жазуучу персонаждын ички дүйнөсүндө жүргөн татаал психологиялык процессти жөнөкөйлөштүрбөй, анын ар түркүн көрүнүштөрүн ачып көрсөтөт.

Мындай тарыхый романдын мыйзамына жана жанрдык табиятына ылайык тарыхый жана көркөм чындык бири-бири менен диалектикалык карым-катышта турушу керек, маселен, К. Асаналиевдин далилдөөсү боюнча: «Тарыхый роман деген жанрдык аныктамага толук мааниде так келген көркөм окуя жаратыш үчүн бул дээрлик жетишсиз. Бул чындыкка карата жолдун жарымы гана. Дал ушул мааниде адам жөнүндөгү чындык – жарым чындык деген сөз бар. Ал толук чындыкка айланыш үчүн – ойдон жаратылган чындык кошулуу керек. Ушул тезисти, формуланы жөнөкөйлөштүрбөй айтканда, Шабдан жөнүндөгү тарыхый чындыкка жазуучу ойлоп жараткан поэзия чындыгы кошулганда гана тарыхый инсан жөнүндөгү толук чындык келип чыкмак» [2].

Демек, тарыхый инсандын образына ойдон чыгарып кошумчалоо искусствосун пайдалануу керек экен да: «Баскын» романынын баш каарманына баарынан мурда жеке адамдык касиет-сапатын ачып көрсөтүү жетишпейт, себеби, кыргыз билермандары орус генералдары менен болгон баш каармандын өз ара туруктуу карым-катнашы тарыхый эпизоддордун жөнөкөй хроникасы, жыйындысы деңгээлинде гана каралат. Автор ушундан улам романдын үчүнчү бөлүмүндө Шабдандын жекече турмуштук жагдайларына жөнөкөй адамдар менен болгон мамилесине көңүл бурат.

Ал эми Курманжан менен Токтогулдун образы «Келкел» романынан көчүрүлүп, жаңылык деле кошулбаган, мисалы: «Баскын» романындагы Курманжандын көчү жөнүндөгү сюжет «Келкел» романынын биринчи бөлүмүнөн 5-109-беттердеги эпизоддор тиешелүү түрдө кыскартылып берилет. Ошондой эле Токтогулдун образына байланыштуу эпизоддор. «Келкел» романынын 2-30-бөлүмүнүн 110-220-беттердеги окуялар дале болсо кыскартылган түрдө редакцияланган варианты катары эсептелет. Ушул орчундуу сюжеттик мотивдерди «Баскын» романына киргизүүнүн зарылдыгы канча эле? Эмне үчүн «Баскын» романынын финалы өз алдынча чыкпай, мурунку варианты боюнча, автор, «чоочун короого» киргизип коюуга аргасыз болду?

Сынчы жазуучунун ошол «даяр» эпизоддор тууралуу оюн төмөнкүдөй далилдейт: «Баскын» романынын бошоң тартып калган финалдык бөлүмүн күчөтүү, чындоо максатында «Келкелден» үзүп-жулкуп алып келинген үзүндүлөр – фрагменттер мерчемдүү чекитке дал тийбей жаза кеткенин ачык айтпасак болбос».

Ал эми макаланын корутундусунда орус-кыргыз мамилесинин борборунда турган башкы каарман Шабдандын образы толук ачылбай калганына канагаттанбаган маанайын мындайча аныктаптыр: «Орус баскынчылыгы натыйжасында кыргыз жеринде түзүлгөн тарыхый кырдаалга тиешелүү түрдө жооп бергендей болушу тарыхый зарылдык болчу. Тилекке каршы, Шабдандын образы дал ушул зарыл болгон көркөмдүк деңгээлге көтөрүлбөй жатат. Ошондой эле, Шабдан менен барабар деңгээлде турган Скобелевдин образы да кенен ачылган эсте каларлык деңгээлге көтөрүлбөптүр, ушундан улам орус генералдарын протоколдук – очерктик тарыхый кабарларынын маанайында эмес, кадимки классикалык романдын персонаждары талап кылгандай, ичи койнуна терең кирип, жеке адамдык касиет-сапатын ачып көрсөтүү зарылдыгы чыгат. Ошондо гана алардын карама-каршысында турган Шабдандын образы дагы бир ирет жанданып, дагы бир сапаттык баскычка көтөрүлмөк»

«Кыргын» романында Шабдан менен Байтиктин «Баскында» көмүскөдө калган жактарын толуктоо максатында автор алардын өмүрүнүн акыркы учурун сүрөттөп баштайт: «Ошентип, - дейт К. Асаналиев, - орус колуна каза тапкан эки баатыр өлүм алдында иштеген иши, кылган кызматы, негизи эле оруска болгон мамилеси боюнча кандай жыйынтыкка келди? Чынында эле орус бийлигине болгон мамиле, ак дилден жасалган милдеттүү кызматташтык акырында кандай натыйжа берди? Байтик, Шабдан ошентип жашаган өмүрүнө ыраазыбы, канааттануу барбы же өкүнүчтүүбү, кеп ушунда» деп ортого чоң суроо коюп, чечмелеп берет! Шабдандын трагедиясы бул китепте аргументтүү көрсөтүлгөнүнө ынанат, 73 жаш өмүрүнүн жетилген курагынан акыркы күндөрүнө чейин ал орус бийлиги менен ошол мүнөзүнүн негизинде кызматташ, өнөктөш болуп келгени чындык. Ошол өмүрүнүн соңунда уулдарынын бирөө камалып, экинчиси эсептен чыгып, четке кагылганы, трагедиябы? Өзгөчө орус аскеринин «Войсковая старшина» деген наамына ээ болгон, өз элинде «баатыр», «хан» аталган Шабдан үчүн трагедия эмей эмне?»

Сынчы анын трагедиясы жөнүндөгү оюн дагы мындайча улантат: «Шабдандын арманы да күйүтү да бар экен. Арманы – «жалаага аралжы» боло албаганы. Экөөнө тең күнөөлүү орус генералдары, өзү минип жүргөн жоргосун тартуу – сыйга берген жаңы достору. Эми достору кабыл албай, сөзүн укпай тескери карап турушса, бул карыган Шабдан үчүн арманбы, күйүтпү?.. Эгерде ушунча жылдан бери орус бийлиги менен кызматташып жүргөн «баатыр», «хан» адам бечара элдин суранычын колдой албаса, жалаа менен кармалган уулуна аралжы боло албаса, анда бул жөн эле арман, күйүт эмес, бул деген ошончо жылдан бери ак дилден кызмат өтөп, бир максатка чечкиндүү багытталып жашаган өмүрүнүн текке кеткен трагедиясы».

Ушул жерде К. Асаналиев тарыхый романдагы ойдон чыгаруу маселесине кайрылуу менен бирге мисал кылып Т. Сыдыкбековдун «Көк асаба» романын талдайт да, Т. Касымбековдун дал ошол жазуучулугуна окшогон чеберчиликтин туу чокусун жетпей калганын белгилейт: «Менин кабылдоомдо, терең ишенимимде Т. Касымбековдун «Кыргын» романында дал ошондой формула, башкача айтканда, ойдон чыгаруу ишке ашпай, реализацияланбай жатат. Себеби, ушунчалык эмгектенүү, ушунчалык ынтызар берилүү менен изилденген «тарыхый документ», «тарыхый чындык» ушунчалык тыкандык менен негизги эпизоддордун башталышында, жүрүшүндө, аягында берилген «архивдик тексттер» анчейин пассивдүү иллюстрацияга айланып, романдык сюжетке, композицияга, мотивге «сиңбей» кадимки эле типографиялык кара боёк менен коюу боёлгон китептеги цитата түрүндө калып калган».

Жыйынтыктап айтканда, Төлөгөн Касымбековдун «Келкел», «Баскын», «Кыргын» романдары жөнүндөгү сынчынын ой пикирлери төмөндөгүдөй жыйынтыкталат:

- «Келкел» - мында падышалык колонизаторлордун бийлиги кулап, кыргыз элинин кайра жаралуу доорунда өткөн мезгилин көркөм чагылдырган роман. Алымбек, Курманжан, Фрунзе, Мадаминбек, Токтогул сыяктуу тарыхый инсандардын ойдон чыгарып кошумчалоо аркылуу эстен кеткис образдар жаралган.

- «Баскын» романында түндүк Кыргызстандын Россияга каратылышы берилген, бирок, Куоманжандын, Токтогулдун образдары «Келкелден» көчүрүлүп келиши орунсуз деп белгиленген. Ошондой эле орус-кыргыз мамилесинин татаалдыктарын чагылдырган дыйкандар Кузьмин менен Жайлообайдын образдары психологиялык тереңдикте ачылса да, «тарыхый фактылар» көп орун алып, көркөм чындык жогорку деңгээлге көтөрүлгөн эмес.

- «Кыргын» романында «тарыхый документ», архивдик тексттер пассивдүү роль аткарып, романдык сюжетке жогоруда белгилегендей, композицияга да сиңген эмес.

Ушундай жыйынтыктар чыгарылса да, окурман журтчулугуна К.Асаналиев, О. Ибраимов, К. Даутовдордун атайын макалаларында талданып, дурус кабыл алынып, бир катар тоскоолдуктарды жеңип, жарык көрүп, окутулуп келүүдө. Артка кылчайып карап, тарыхты дагы да болсо эсибизге салып өткөндөй.

Пайдаланылган адабияттар

1. Асаналиев К. Постсоветтик доор. Адабий тагдыр. // Адабий Ала-Тоо, 2006, август, №12.
2. Асаналиев К. Постсоветтик доор. Адабий тагдыр. // Адабий Ала-Тоо, 2006, сентябрь, №13.
3. Асаналиев К. Ар нерсени атынан атасак. //Кыргызстан маданияты, 1987, 28-май.
4. Рухту көтөргөн улуу сөз: Адабий сын, пикир, илимий макалалар жыйнагы. / Түз. К.Даутов. – Б.: «Шам», 2000.
5. Даутов К. Тарыхый романдын тарыхы. // Кыргызстан маданияты, 1989. 7-сентябрь.
6. Ибраимов О. Өр карап өскөн чыгармачылык. – Бишкек, Шам, 2000.